Տիկին

Ամբիւրի յատկուած

Լոյս է տեսնում շաբաթը մի անգամ կիրակի օրերը

№ 2 կիրակի 11 յունուարի | իններորդ տարի 1898

ՍԵՒ — ՔԱՂԱՔ

(Վէպ Բագւի գործարանական կեանքից)

—

ՄԱՍՆ ԱՒԱԶԻՆ

Առաքել-վարժապետ

Ե
Վ Ա Գ Ո Ն Ի Մ Է Ջ

—

Եստեղազարդ մայիսեան գիշեր էր. Ազստաֆայլի (Ազստեւ) կայարանում ժամը տասնու մէկին հաւաքուած էր ճանապարհորդների մեծ բազմութիւն: Երկաթուղու վրայ հեռւից նկատւում էր գնացքը, որը մեծ դղրդիւնով, շւոցով Թիֆլիսից գալիս էր Բագու գնալու: Բազմութեան մէջ կանգնած էին երկու երիտասարդներ և հետաքրքիր հայեացքով դիտում ուղևոր, բէլետները, վագզալի շինութիւնը, կերօսինի կաթսա-վագոնները, մի խօսքով ինչ որ նրանք չէին տեսել, բայց ինչպէս երևում էր, գաղափար կազմած էին դրանց մասին իրանց տեսած նկարներից, պատկերներից և կարդացած գրքերից:

— Առաքել, եկաւ, Առաքել, հասաւ, ահա մօտեցաւ, ասաց երիտասարդներից մէկը իր ընկերոջը և աւելացրեց—Ո՞հ այս ինչ անզգամի ձայն է, խլացայ:

—Յայտնի բան է այդպէս էլ Հարկաւոր է: Եղիշ, սէյր անելու ժամանակը չէ, շտապիր, գնանք տոմսակ առնենք և տեղ բռնենք:

—Դու էլ բան չունիս, վախենում ես տեղ չըգտնե՞նք: Տես որքան վագոններ կան, քսան, երեսունից էլ աւելի են երևում:

—Չէ այդքան չի լինիլ: Ինչ էլ որ լինի, ետ ընկնելը լաւ չէ, Եղիշ, գնանք:

—Դու միշտ այդպէս ես, չես թողնում մարդու, որ շուրջը քննէ: Տե՛ս, տե՛ս ինչ գեղեցիկ օրիորդ իջաւ վագոնից, կարծես հրեշտակ լինի, մի լաւ դիտէ, Առաքել: Բայց ափսո՛ս, քովի ակնոցաւոր շէկ մէրուքը տգեղացնում է նրան:

— Ա՛յ, տղայ, դորդ լաւն է: Բայց տես ինչպէ՛ս քծնում է այդ ֆանֆարոնը. քիչ է մնում, որ չոքի և ոտքերն համբուրէ:

—Նայի՛ր, նայի՛ր, Առաքել, այս եզոպոս գերուկին, նրանց է հետևում: Երևի բուֆէտն են գնում:

—Յայտի բան է, էլ ո՛ւր են գնալու:

—Առաքե՛լ, գնանք մենք էլ մի մի բաժակ թէյ խմենք և դրանց քիչ էլ դիտենք: Լաւ է, օրիորդները վեր կառնենք, պէտք կըգայ:

—Գնա՛, գնա՛, մ՛թէ կարելի է տասը կոպէկով մի բաժակ թէյ խմել: Չինգ կոպէկի մի պար չայը երկուսիս էլ բաւականութիւն կըտայ: Այդ ախորժակդ պահի՛ր, երբ լաւ գործ ունենանք, այն ժամանակ... Բայց ուշացանք, գնա՛նք տեղ բռնենք:

Երկաթուղու սուլիչը շւացնում էր, երկրորդ զանգը արդէն խփել էին, երբ երկու երիտասարդները կապոցները ձեռքերին դիմեցին այն վագոնը, որտեղ մտաւ գեղեցիկ օրիորդը ակնոցաւոր պարոնի հետ: Այդ այն վագոնն էր, որի կէսը երկրորդ և միւս կէսը երրորդ կարգի էր:

Մեր կարծածի պէս չեղաւ, Առաքել, նրանց տեղը բաժանւած է մեզանից: Ես հոգով ցանկանում եմ մի քիչ նրանց լսել և ծանօթանալ դրանց կեանքի հետ:

—Բան չունիս, Եղի՛շ, դու տեղ գտի՛ր, նստենք: Քու խօսքիդ հետևեցի, ուշացանք, այս կողմն եկանք և ահա ոտքի վրայ ենք մնալու:

—Վա՛յ քեզ, Հայ վարժապե՛տ, վագոնի մէջն էլ քեզ մարդու տեղ դնող և երեսիդ նայող չըկայ, ասաց կատակելով Եղիշը:

—Ի՞նչ ես յիմար յիմար դուրս տալիս, տեղ գտի՛ր, նստի՛ր, տոմսակը ձեռքումդ է, ո՛վ կարող է քեզ խանդարել:

—Ահա՛ տեղ շատ կայ, բայց ի՞նչ անեմ. մի մարդ պառկել է, տարածւել և չորս մարդու տեղ է բռնել, կարծես թուրքի փաշա լինի: Զարթեցնես գուցէ զայրանայ, ձայն չըհանես, դու ես ոտքի վրայ մնալու:

—Այստեղ էլ երեք կանայք են տարածւել, տեղերը բռնել, անքաղաքավարութիւն է սրանց վրդովելը:

—Միշտ այդպէս է լինում, Առաքել ջա՛ն, մենք ուր որ գիմում ենք, միշտ բռնւած է լինում:

—Է՛հ, էլի սկսեցիր սրախօսութիւններդ: Ի՞նչ է, չի կարելի մէկ-երկու ժամ ոտքի վրայ համբերել մինչև այս կանայքն արթնանան կամ ճանապարհի կայարաններում իջնեն:

—Ինչի՞ չէ, մինչև բազու էլ կարելի է սպասել: Բայց եթէ դրանք դուրս գալուց յետոյ տեղերը նորերը գան և առանց մտածելու, որ մենք յոգնած ենք, պառկեն սրանց նման, ամեն մինը երեք չորս մարդու տեղ բռնելով...

—Քեզ հետ վիճելու չէ, դու վէճը կատակի, կատակն էլ ծայրայեղութեան ես հասցնում: Ես կըտեղաւորւեմ հանդարտօրէն այս մարդու ոտքի տակ, դու էլ այն մարդուն մի քիչ անհանգստացրու, թող ոտքերը քիչ ծալէ, դու էլ նստի՛ր:

Պառկողները քնած չէին, այլ լսում էին այս խօ-

սակցութիւնը, բայց իրանց Հանգստութիւնը չէին ուզում խանգարել և տեղ տալ եկողներին: Առաքելը նստեց մի կերպ, իսկ Եղիշը մօտենալով երկրորդ կարգի բաժանմունքի դրանը, բաց արեց և ազատ տեղ նկատելով գնաց ու պառկեց: Օսլայած շապիկ, ներկած կօշիկներ, կոկիկ շորեր, շլեասպա, ժամացոյց և ձեռնափայտ՝ անհրաժեշտ կարիք են հայ վարժապետի համար, որոնք միշտ ստիպում են թէ ծառայող դասակարգին և թէ հասարակութեան յարգանքով վերաբերուել նրանց: Եղիշը թէև գրպանում փող չ'ունէր, բայց վրան գլուխը կարգին էր: Նրան քնած նկատելով, վագոնի կոնդուկտորները քննութեան ժամանակ նեղութիւն չըտուին, վստահ լինելով որ այդ ֆրանտիկ երիտասարդը չէր կարող ապօրինի վարել:

Եղիշը քնած չէր, միայն երկար յոգնածութիւնից յետոյ հանգստանում էր: Նրանք հինգ օրում Ալէքսանդրապոլից Ազտև հազիւ էին հասել ֆուրգոնով և ճանապարհի մեծ մասը ոտքով էին անցել: Եղիշի այդտեղ մտնելու գլխաւոր նպատակը ռակէ-քաղաքացիների հետ ծանօթանալն էր:

—Օրիորդ, ասաց շէկ երիտասարդը գեղանի աղջկանը ռուսերէն լեզուով, երբ արդէն Եղիշը կատարեալ մրափողի դեր էր կատարում, օրիորդ, չեմ կարողանում լեզուս թոթովել... Ա՛խ, եթէ գիտենայիք որքան խիստ գրաւեցիք սիրտս, Հոգիս, երբ առաջին անգամ պատահեցինք Միքայէլեանցների տանը: Անկեղծ եմ ասում, հաւատացէք, այն օրից իմ սրտումս մի այնպիսի կայծ ընկաւ, որ ես չեմ իմանում, թէ այդ կայծը ինձ պիտի այրէ և լափէ, թէ կենդանութիւն պիտի տայ, որ արծւի նման սլանամ... Ալիսիա Եակովլևնա (Արուսեակ Յակոբեան), ձեզանից է կախած, դուք, միայն դուք էք վճռելու այս Հարցը. ձեր մի բառից է կախած իմ լինելն ու չլինելը:

—Գերասիմ Պաւլովիչ, քեզ ասացի որ էդ մասին խօսք էլ չըբանաս, էդ բանը խորունկ թաղես սրտիդ մէջ և համբերես: Նախ որ ես դեռ երկու տարի էլ շարունակելու եմ կուրսս, մինչև չ'աւարտեմ, ոչ ոքի խօսք չեմ տալու, դա իմ ներքին վճիռս է: Մանաւանդ որ այդքան երկար միջոցում դու էլ միջոց չ'ունենաս լրջութեամբ այդ ծանր հարցը քննելու, ես էլ: Մինչև իրար լաւ չըճանաչենք, չենք կարող ապագայում երջանիկ ու բախտաւոր լինել: Թէ անկեղծ են խօսքերդ, թէ սրտիդդ է ըղխած էդ բոլորը, ես կասկած չ'ունիմ, բայց տաք, տաք շտապ շտապ կատարելու գործ չէ մեր ցմահ կապը: Երկու ամբողջ տարիներ մենք կրմնանք լոկ բարեկամներ, իսկ նրանից յետոյ, եթէ երկուսս էլ համոզմունք կազմենք, կարող ենք իրար ձեռք երկնցնել, ասաց դողդոջուն կերպով Արուսեակը, շիկնելով ու կարմրելով, չըկարողանալով բորբոքումը զսպել:

—Օրիորդ, ջղերը, կրքերը, սիրտը դատողութիւն չեն ըմբռնում, չեն հնազանդում մտքի: Ուրեմն դուք ոչինչ չէք զգում, դուք անտարբեր էք դէպի իմ տանջանքները, ասաց բորբոքելով և հառաչելով Գերասիմ Պաւլովիչը: Երկու ամբողջ տարի՜ներ, այդ սոսկալի, տաժանելի դատապարտութիւն է. գոնէ դուք խոստացէք, որ սիրտս Հանգարտւի, կըտանեմ քո դրած ապաշխարանքը: Մի բառ, մի խօսք, օրիորդ, հնչեցէք, արտասանեցէք և ես պատրաստ եմ ամեն զոհողութիւն անելու: Մի այդպէս սառնասիրտ վարուիք, մի կնճռոտէք ձեր դէմքը, դիտողը կարող է կարծել, որ ձեր կրծքի տակ սիրտ չըկայ...

—Ո՛չ, Գերասիմ Պաւլովիչ, ո՛չ, ինձանից վճռական խօսքի մի սպասէք, ասաց Արուսեակը, որ արդէն կարողացել էր զսպել ինքն իրան և սառնասրտութիւն արտայայտել: Բայց լաւ գիտցէք, որ որքան ձեզ խօսք եմ տւել, կեանքումս ոչ ոքի չեմ զիջել և ոչ էլ մինչև այս պայմանաժամի լրանալը խոստանալու եմ: Ձեզ ասում եմ՝ համբերեցէք. եթէ մինչև իմ պայմանաժամի լրանալը Հաստատ կըմնաք ձեր խօսքերին, էն ժամանակ էլ ես պատճառ չեմ կարող գտնել ձեր առաջարկութիւնը մերժելու: Ինձ մի վրդովէք, այդպիսի կրկին ու կրկին թախանձանքներովդ կասկածները մի զարթեցնէք իմ հոգու մէջ: Արիացէք, ես էդպէս թախանձողներին համբերել չեմ կարող: Վճիռս ես փոխողը չեմ, երկու տարի ինձնից խօսք չէք կարող ստանալ, ինչ էլ որ խօսէք զուր է և պիտի ձեր դիրքը ստորացնէք իմ առաջ և այդ բանը հաւատացած եղէք, որ ինձ հաճելի չէ երբէք:

—Ա՛խ, օրիորդ, եթէ զգայիք, եթէ թափանձէիք Հոգուս խորքերը...

—Աւելի լաւ, հաստատամտութեամբ էլ պինդ շղթայով կարող էք կապել սիրտս և Հոգիս...

—Բայց ժամանակամիջոցը...

—Կասկածներ մի՛ ունենաք, իմ մասին այդպիսի թիւր գաղափար մի տածէք, դրանցով դուք կըվշտացնէք Հոգիս: Իս օր ուղիղ է, դուք գալիս էք կառավարելու իմ Հօրս գործարանը, մի ռոճիկով մարդ էք և գուցէ կասկածում էք, որ ես երբ ևէ շլանամ մի ուրիշի արտաքին փայլով և ճոխութիւնով, բայց դուք լաւ Համոզուած եղէք, որ ես սին փառքերով շլացողը, հրճւողը չեմ: Մարդու սիրտը,

աղնւութիւնը, խելքը և ոչ թէ ճոխութիւնն է պէտք։ Մենք բազուցի ենք, արտաքին վայելից, ոսկու ղեղերից չենք խաբւիլ. իմ հայրս Բագու է մտել տրեխով, մշակութեամբ է հասել էսօրւայ դրութեանը։ Ամեն ճարպիկ մարդ, եթէ կարողանայ իր կրքերը զսպել, կարող է Բագւի մէջ էդ ճոխութեան հասնել, բայց ամենի կրծքում ազնիւ, քնքոյշ սիրտ չի կարելի գտնել։ Մի կարծէք, որ Թրթռան մի աղջիկ է կանգնած ձեր դէմ. այդ բանը կարող է ծակել իմ սիրտս, մի կարծէք որ այնքան թեթեւ լինիմ, որ քամին կարողանայ ինձ դէպի ամպերը բարձրացնել... Ո՛չ, ոչ... Եթէ ազնիւ էք բնութեամբ, բարքով և հոգւով, ինչպէս ծադումով, էն ժամանակ կասկած մի ունենաք իմ սրտի մասին, նա ձերը կըլինի։ Բայց իրար չըճանաչած, նելեցէք, որ չեմ կարող ձեզ խօսք տալ։ Սպասեցէք, ես էլ եմ սպասելու ձեզ հետ. ինչ էք իմանում, որ ես էլ չեմ տանջւելու ձեզ հետ...

—Կըսպասեմ, օրիորդ, պիտի սպասեմ և եթէ կուրծքս կրծէ, մաշէ ու թափէ այս տանջանքը, լաւ դիտցէք, որ ուրախութեամբ եմ մօտենալու սև հողին, համոզած լինելով, որ ազնիւ սրտի համար արժէ զոհւել։

—Յոյս ունիմ, բարիին ու ազնււին միշտ սիրահար մնալու։

—Ապագան թող վճռէ, ասաց Թուլացած Ֆերդասիմ Պաւլովիչը։

—Վստահ եմ, որ երբէք ձեր առաջ ամօթապարտ չեմ մնալու։

—Ես էլ, օրիորդ, վստահ եմ, որ մինչև մահս պիտի կարողանամ միևնոյն բառը մրմնջել ձեզ և ձեր բարեբախտութիւնը միայն կարող է խաղաղացնել ու անդորրացնել հոգիս։

—Սպասենք...

Լռեցին երկուսն էլ։ Եղիշը կեանքումը առաջին անգամն էր լսում մի օրիորդի շրթունքներից այսպիսի խօսքեր։ Այս խօսակցութիւնը նրան խորասուզեց քաղցր երազների մէջ և նա սկսեց համեմատութիւններ անել իր տեսած կանանց ու օրիորդների և Արուսեակի մէջ։ Գաւառներում Եղիշը շատ հայ կիներ, օրիորդներ, վարժուհիներ, զարգացածներ ու տգէտներ, դերասանուհիներ և դերձակուհիներ տեսել էր, բայց մի այսպիսի խօսակցութեան իր ականջին չէր բաղխւել, իրան այսքան մօտ տեղ չէր ունեցել։ Եղիշը խորասուզւած մտածում էր և ապշում օրիորդի ազատախօսութեան վրայ, որ պարզ կերպով, առանց քաշւելու հաղորդում էր իր ձեռքն ուզողին։ Եղիշը պատրաստ էր իր կեանքն էլ զոհելու մի այդպիսի ընկերուհու համար, եթէ կարողանար պատահել։ Այս մտածութիւններով զբաղւած ժամանակը երկաթուղին մօտեցել էր կայարանին և ամենքն սկսեցին ցած գալ։

Եղիշը դուրս եկաւ և Առաքելին գտաւ։ Այնպէս խելագարի ձևերով և շարժումներով նրան մօտեցաւ և այնպէս ոգևորւած, որ Առաքելը չըկարողանալով ծիծաղը զսպել, ասաց.

—Էլի ինչի՞ ես չիմարացել, ինչի ես այդպէս ոգևորւել։

—Մեռայ, Առաքել, հալւեցայ։ Ա՛յ տղայ, գըժւեցայ, խելառւեցայ...

—Հը ինչ է, ինչ կայ, ասաց Հանդարտութիւն կեղծելով Առաքելը։

—Հրեշտակ, կատարեալ անտիական օրիորդ։ Մտքիր, գաղափարներ, ինչ ասեմ, որ մէկը պատմեմ, որ մէկը նկարագրեմ... Կարելի է չափշտակւել դրա վրայ, դա մեր սովորական աղջիկներից չէ, մի բըլբուլ, մի ճարտասան, մի տրամաբան.

—Էլի չափշտակւել է մեր խելագարը.

—Այո՛, այո՛, անկեղծ մարդը կըխելագարւի և զգացածը կարտայայտէ...

—Լա՛ւ, լաւ դէ պատմիր, պատմիր տեսնենք, ինչն է քեզ ապշեցրել։

Եղիշը Առաքելին մի առ մի պատմեց բոլոր սածներն ու տեսածները։ Առաքելն ուշի ուշով հետևելով նրան, երբ վերջացրեց, ասաց.

—Այո՛, պիտի գայ ժամանակ, երբ դաստիարակութիւնը և զարգացումը պիտի այդ բարձրութեան վրայ կանգնեցնէ բոլոր կանանց։ Աշխատենք լաւ մայրեր ունենալ և այդ իդէալական կեանքին կըհասնենք, եթէ ոչ մենք, գոնէ մեր զաւակները։

Մինչև Եւլախ կայարանը քնած էին ինչպէս երկու ընկերակիցները, նոյնպէս և Արուսեակը, Ֆերդասիմ Պաւլովիչը և հաստափոր վաճառականը։ Եւլախից նոր ճանապարհորդներ մտան վագոն և երկու հոգի էլ նստան մեր վարժապետների դէմ ու դէմ։

—Առաքել, սրանք հայեր չե՞ն, հարցրեց Եղիշը։

—Հայեր հն երևում, զարթաղցի կըլինին։ Բայց շորերը, գդակները, ձևերն ու շարժումները բոլորովին նահապետական են։

—Թշւառները տեսնես ուր են գնում, ընտանիք, տուն, տեղ թողած.

—Դու ո՞ւր ես գնում, մի՞թէ ընտանիքիդ մօտ։

—Գոնէ ամուսնացած չենք, ընտանիք, մանր ու խոշոր չունենք։

—Քեզ համար, Եղիշ, ոչինչ, Հայրդ ժիր է, կարող է պահել ընտանիքը, եօլա կեր-

Միջին դարի վայրագութիւններից.

թան, իսկ ես ինչ անեմ, տանը մի ամսուայ ապրուստ չ'ունենք: Հայրս ծեր է, ընկած անդործ, մայրս նրա նման, իսկ քոյրս տանը...

—Փա՛ռք Աստծոյ, կ'ապրեն: Վախենում ես չըկարողանաս մի այնպիսի գործ ճարել, որ ամսականս տասը, կամ քսան րուբլի ուղարկես ապրելու...

—Չորս-հինգ հոգի և տասը րուբլի: Կ'ապրեն, բայց վա՛յ այն ապրուստին:

—Առաքել, էլի տունդ միտդ ընկաւ:

—Է՛հ, հայոց ուսուցչի վիճակն այսպէս է, առաջ քաղաքից քաղաք էինք թափառում պաշտօնի համար, հիմի այդ էլ կորաւ: Այժմ ինչուում գործ պիտի ճարենք ու ապրենք, թողնենք, յափտեան մնաս բարով ասենք մեր երազած ու երևակայած սուրբ պաշտօնին:

—Ոչինչ, մի՛թէ մեր ծնելիս մեր ճակատին վարժապետ անունն են դրոշմել, քիչ էլ գործաւոր դառնանք:

—Մոռանանք խոպան վարժապետութիւնը, քանի որ նա էլ հաց չէ տալու: Եղի՛շ, այս էր ուսումնարանի տախտակների վրայ մեր ուխտածնեբը... էլ մանուկների հետ գործ չենք ունենալու: Ի՞նչ է մեզ սպասում:

— Մխիթարեան է, գնանք, կ'անենք ինչ որ պատահեայ: Ագնուիթեամբ ու մեր աշխատութեամբ կըճարենք մի կտոր հաց, դրանից լաւը չըկայ.

—Ապրե՛նք մի կտոր հացի համար.

—Առաքել, քիչ խօսիր, գործիդ նայիր, մի՛թէ ազնուութիւն, ճշմարտասիրութիւն չէ կարելի քարոզել և այն շրջանում, որտեղ մենք բանելու ենք: Թո՛ղ չըլինեն փոքրեր, լինեն հասակաւոր երեխաներ:

—Մեծ տարբերութիւն կայ, ասաց Հառաչելով Առաքելը և քիչ լռելուց յետոյ դարձաւ ղարաբաղցիների կողմը և հարցրեց.

—Եղբա՛յր, դուք որտեղա՞ցի էք:

—Հ՛ըմ, ասաց ղարաբաղցիներից աւագը, հարցմունքը չ'ըմբռնելով:

—Ո՞րտեղացի էք:

—Ղարաբաղցի.

—Ձուշի քաղաքի՞ցն էք:

—Չէ, մենք Մամնայ շէնացի ընք:

—Ո՞ւր էք գնում.

—Բագու, բանանելու:

—Չէնում չէ՞ք կարող աշխատել, որ գնում էք Բագու:

—Գործը ըստեղանա շէնըմը: Խարչեր օնինք բագին տալացու՞ք:

—Ձեր գիւղի հողը արքունակա՞ն է:

—Հօր չէր, որ թըքաւրական ընէը, մունք էլ դինչ ընէինք: Մեր շէնը բագլըղ ա:

—Ամբողջ Ղարաբաղի գիւղերը բէգերի՞ննն է.

—Չէ, բագի էլ կայ, թըքաւրական էլ:

—Տարեկան ինչ էք տալիս բէգերին:

—Հու ա գիդըմ. ըլածին կէսը տանըմ ըն: Ըլած վախտն էլ ձեռքներն ընկած հէյւանըն տանըմ: Կոռ ու բէգեարի տակն ընք ընկնում, պարտքը կալիս ա մէջքիտ հոռը կոտրում. բա հո՞ւնց անենք, որ քինանք վէչ ինաքու փող աշխատելու:

—Էլ Բագու գնացի՞լ էք:

—Ես երկու դօնըմ քընացալըմ, հընկերըս սովթա քընալըն ա:

— Փող բերել ես:

— Է՛հ, անիծած ընի պերած փողը: Պարտքը փիս պէն ա, մեր սովդաքարին աչքըն էլ չէ քըշտանըմ. մին մարթի վեր չիթգուն մանէթ տան, հինգ տարի մին գըլօխ տարին հարիւր մանէթ էլ տաս, էլլա պարտքիցըտ պռծում չինիլ:

—Լսում ես, Եղի՛շ, ճիշտ մխիթարեան աղաները: Երևան, Ալէքսանդրապոլ, Ղարս, Ախալցխա ինչ դարդեր, ինչ ցեցեր որ կան, մխիթարեանը ամեն կողմ սփռուած են: Վաշխառուն կրծում է, կրկտնում, պարպում ժողովրդի սիրտը: Մի անգամ թաղարդներում ընկած են, ցմահ, ստրուկ են դարձնում:

—Ձեզ շահով փող տուղները հայե՞ր են.

—Հայ էլ կայ, թորք էլ կայ:

—Հայերից դաս են վերցրել Ս. Թուրքերը, ասաց Առաքելը դժկամակած, նրանք ճարպիկ վաշխառուներ դարձան: Անունդ ինչ է, եղբայր.

—Քեզ ծառայ Ալլօն:

—Տարօրինակ է այս գաւառի ամեն բանը, այնպիսի անուններ են տալիս, որ շւարում է մարդ: Ալլօն, Թրլունի... Ալլօն աղբէր, որ Հարիւր մանէթ վերցնէք, ինչ շահ էք տալիս:

— Մարդնը գեօրա եա. Հունցը կայ ամիսը հինգ մանէթ, Հունցը կայ տասաւ էլ ռազի չի կէնըմ:

—Աստուած իմ, Աստուած, բայց սրանք էլ չափազանց սցնում են: Հաւատալ չի կարելի.

—Ապէր, էն Ղոնդիկը վկայ, մեր շէնին սովդաքար Մելքօն ապօրիցը չիթգուն մանէթըմ պարտք արալ իրեք տարի սրանա առաջ, Բագուից իրեք տարի շուրունակ ամիս օթ մանէթըմ ղըրկալ, փօստին ղաբզերը լօխահէնա առիս, տարի նըշանց տըւի, հէսաբ արաւ, հէսաբ արաւ, էլլա պարտքաս պըրծում չըլաւ: Մհէկ մընացալա վեր մին գօնըման չիթգուն մանէթը ձեռքին տրնեմ, սանադրս ինք առնեմ, հոքիս ու. մարմինս ազատեմ:

—Վա՛յ, անգութ, վա՛յ, ասաց բորբոքած եղիշը։

—Ալլօն աղբէր, ձեր գեղումը երկրագործութիւնով չես կարող շահուել, բայց ես գնում։

—Բա՞ ասեցի վէչ, վէր Հողան եկածըն էլ բագըն ա քաշըմ տանըմ։

—Ձեր գեղի բէգերը հայ են, թէ թուրք.

—Թորք ա։

—Ինչպէս է անունը.

—Ջաֆար-բէգ։

—Անունը չեմ հարցնում, ազգանո՛ւնը, ինչ օջախ են ասում դրանց.

—Փանահ խանի գեաղա գիւղաներիցընըն։

—Ո՞րտեղից գիտես։

—Ղորմածա Հոգի տատըս ասըմ էր, վէր Ջաֆար-բէգին պապը մեր շէնը մին էշով ա եկալ։ Սրա նրա պըղէնձը կըկլէկէր, համ էլ կիը ու փթիկ կանէր, վերջը Փանահ խանը ըստրան Հուսնցա ընըմ մեր շէնին երրան դարդա ես տընըմ։ Մին խիլա վախթից եան էլ Թոդթա Հանըմ, վէր շէնը Փանահ-խանը իւրան ա բախշալ։

Գնացքը դղրդալով սլանում էր, մեղմ քամին սուլելով անցնում էր վագոնի բաց լուսամուտներից և շոյելով ճանապարհորդների տաքացած լրանները, գնում էր ծովի կողմը, որն Հեռուից, Հորիզոնի ծայրում կանաչագոյն ծփւում էր, միախառնելով կապուտակ երկնակամարին։ Առաքելը լուսամուտի առաջ կանգնած, դիտում էր ծովը, ծովանման ահագին դաշտը, Մուղանի ծովափնեայ դաշտավայրերը. դիտում էր ալեծուփ մտքով և չէր կարողանում խաղաղել իր սիրտը։

(Կըճարուճակւի)

ՓՆՆԻԵԱՆ ՏՕՆԻՆ

Թո՛ղ ամենայն ինչ երկիրն անարգի
Խաւար դարերի բիւր յանցանքներով,
Թուառի ցաւը ոչոմ չ'ամոխի,
Եւ խեղդւի լացը հառաչանքներով։

Համաշխարհային չար գիտակցութեան
Մռայլ ու անդարձ, ներխուժ անդնդում
Դեռ ձայնն ի. ինչում վեհ ներմարտութեան
Որպէս մահալուր զանգերից օդում։

Վաղուց է ծագել աշխարհում լոյսը,
Բայց հալածւում է նա դեռ խաւարով,
Ուզում է խլել թուառի յոյսը
Եւ դառնալ դրժոխք մի նոր աւարով։

Դարերի խաւար, ախտուած ոգին
Ջուր է մղկում նորից զայրոյթով—
Դեռ հետեւում են աշխարհի Փրկչին,
Դեռ խաչ են ելնում անվեհեր ursով։

Դեռ ներւած ursից կայծ է բռնկում,
Վեհ ներմարտութեան անկաւատ տենչով,
Եւ ա'յն, որ վառւեց մի անգամ կրծքում,
Չի մարւում երբէք էլ սուր ու ներով...

Միր—Կօճօ

ԻՍԼԱՄ ԵՒ ՔԻՓՈՐԴ

Մարգարէ՛, կուիր գեավուրների եւ կեղծաւորների դէմ ճախաճձախանդուրեամբ եւ անգութ եղիր նրանց հետ։ Նրանց բնակարանը գեհենն է։

Ղուրան սիւռ. LXVI *Թեհրիմ* 9 *այ.*

Ֆրեթէ հարիւր տարուց աւելի է, որ արեւելքում Բիւզանդական կայսրութեան աւերակների վրայ բարձրացած օսմանեան պետութեան երկրներում աշխատում են, ամեն տեսակ միջոցների դիմելով, պետական, հասարակական, սոցիալական, տնտեսական, գիւղատնտեսական և քաղաքացիական վերանորոգութիւններ, փոփոխութիւններ մրցցնել, բայց այդ անվերջ ջանքերը համարեա թէ ապարդիւն, առանց զգալի հետեւանքների են մնացել։ Վերանորոգութիւնների համար տրւած բոլոր հրովարտակները [1]), հրատարակւած օրէնսդրութիւնները, սահմանւած հիմնարկութիւնները քննական հայեացքի առաջ նմանում են մի տեսակ խաբէութեան, նենգամիտ և խարդախ քաղաքականութեան (diplomatie) ցոյցերի, փքուռոյց կեղծ ոսկեայ առարկաների, որոնց կեղեւի մէջ անպէտք աղբով է լցցրած։ Եթէ լրջութեամբ և ուսումնասիրութեամբ հետեւենք երկրի պատմութեան, ժողովրդի մէջ կատարւած անցքերին և քրիստոնեաների վիճակին, մենք բարեորոգւած փոփոխութիւն չենք նշմարիլ։ Անցեալ դարում քրիստոնեայի հետ ինչպէս որ վարւում էին, դրեթէ նոյնպէս և շարժւում են և այսօր։

Թէ երկրում քրիստոնեաները և թէ արեւմուտքում՝ Եւրոպայում մեծ համակրութեամբ են դիմաւորել ենիչէրիների կոտորելուց յետոյ պարբերաբար հրատարակւած բոլոր հրովարտակներին և օրէնսդրութիւններին։ Այդ վերանորոգչական հրովարտակներն ու օրէնսդրութիւնները նենգութեամբ, թէ ոգևորւած յափշտակութեամբ պարբերաբար ֆրանսերէն թարգմանել, Կ. Պոլսում օսմանեան պետութեան հաշւով տպագրել և ցրել են արեւմուտքում հետաքրքիր, բանիբուն և դիպլոմատիկ շրջաններում։ Ո՞ր յառաջադիմական կուսակցութիւնը, կամ անհատը սրտատրոփ չէր դիմաւորիլ բարբարոս արեւելքում, կիսավայրենի ազգերի մէջ, մոլեռանդ իսլամի տիրապետութեան տակ հրատարակւած և ժողովրդին, ազգաբնակութեանը կատարելապէս հաւասարութիւն խոստացող հրովարտակներին։ Այն հրովարտակներին, որոնք քարո-

[1]) Խաթթը—Հիւմայիւն 26 շաբան 1255 (1839 թ.), Խաթթը—Զէրիֆ 1 Զէմազիլ ախր 1272 (1856 թ.), Խաթթը—Հիւմաւն 23 Զիլհիջէ 1277 (1860), Փէրմանը—Ալի 1292 (1875) Հայկ։

Գնչուների բնաւորիւ

զում էին ջնջել ժառանգական բէգութիւնները, աղալղները, խլել իսլամի հաւայնական հողերը [2]) և վարչական (administration) իրաւունքները այդ ժառանգական առանձնաշնորհեալ դասակարգերից, որոնք մէկ-մէկ դէռ բեգի (ձորի իշխան, ապստամբ, անզուսպ ինքնակոչ իշխան) դարձած՝ չէին հպատակում ոչ մի իշխանութեան և կամայականութիւններով կեղեքում, հարստահարում ու տանջում էին երկրագործ ու արհեստաւոր ժողովուրդը։

Երկրագործ դասակարգը, որ մինչև վերանորոգութիւնները իր հնձի համարեա կէսից աւելին յանձնում էր կալւածական բէգին, կամ աղային, թէ որպէս համայնական, թէ որպէս պետական և թէ որպէս վարչական հարկ, կատարում էր այդ աղայի տնտեսական, տնական և մասնական ծառայութիւնները, ստորաբարշ անում էր նրա ամեն տեսակ հրամանները. աչքի արտասուքները, սրտի խորքից հառաչանքները զսպած տանում էր նրա ամեն տեսակ անարգանքները և զրկանքները, ինչ մեծ հրճանքով էր դիմաւորելու այդ խոստացած օրէնսդրութիւններին և կարգերին, նկարագրելու կարիք չըկայ։

Որի սիրտը չէ բաբախել սուլթան Մէջիդի օսմանեան նահանգներին, գաւառներին, աւաններին և գիւղերին շնորհած ինքնավարութեան կանոնադրութիւնները կարդալիս։ Վարչութեան (administration) բոլոր գործերում պետութեան ներկայացուցիչներին—վալիին, կամ միւդիրին այդ օրէնսդրութիւնների համաձայն տրուում է միայն երեք ձայն (վալին, օգնական և քարտուղարը) ժողովրդի ութը-ինը ձայնի դէմ։ Նապա հասարակական և համայնական ընտրութիւնները, որքան մանրամասնութիւններով որոշում է անհատի ընտրելու, ընտրելելու իրաւունքները, պաշտօնականների անսահման չէզոքութիւնը [3]), Ինչպէս չըհիանայ մարդ, երբ կարդում է սուլթան Մէջիդի Պարիզի կոնգրէսից առաջ տւած հրովարտակը։ Մարդու, անձնաւորութեան անձեռնմխելիութիւնը, ամեն տեսակ բէգեարլից (ձրի աշխատանք), անորոշ տուրքերից, կամայական պահանջներից, սովորական փէշքեաշներից և կաշառատուութիւնից ազատութիւնը։ Մարմնական պատժի իսպառ բարձումը. ծեծ, քաշքշել, դաղել, թաս անցկացնել, ջուր կապել (մէջբին), եղէգ դնել, անդամները կորել, գլխատել, կախել և ուրիշ ամեն տեսակ տանջանքների վերցումը որքան սրտագրաւ է։ Այդ քաղաքական, հասարակական, դատաստանական և քրէական օրէնսդրութիւնները կարդալիս, քրքրելիս, ում միտքը ակամայ չէ ընկել Նապոլէօնի գործերը։

Դեռ 1866 թ. սուլթ. Ազիզը Պարիզից վերադառնալուց յետոյ, լուսաւորութեան նախարարութեան համար հաստատած ընդարձակ օրէնսդրութեան հետ, Օսմանեան երկրում ուսումը պարտադիր հրամայեց։ Այդ կանոնադրութեան համաձայն, հրամայած էր լուսաւոր. միջնորդին բաց անել երկրի ամեն մի անկիւնում՝ գիւղերում, աւաններում պարտ ու պատշաճ ուսումնական հաստատութիւններ, տարրական, միջնակարգ լիսէներ, մասնագիտական դպրոցներ և համալսարաններ։ Այս ուսումնական հաստատութիւնների գոյութիւնը պահպանելու համար նոյն թուին հրատարակեց մի ուրիշ հրովարտակ, որ երկրի բուսականութիւնից մի տասներորդ հարկի (աշար) փոխարէն, ստացւի մի ութերորդը և յաւելած հարկը սահմանւի լուսաւորութեան նախարարութեան ծախսերին։ Հէնց այն տարւանից սկսեցին քրիստոնեայ ապգաբնակութիւնից այս աւելացած հարկը հաւաքել, այն ինչ մինչև այսօր, ուսումնարաններ, պարտադիր ուսումն դեռ պիտի կարգադրւին...

Երբէք զարմանալու չէ, եթէ երկրի դրութիւնը քննենք մի իսլամի հայեացքով և հասկացողութիւնով, թէ ինչի չեն կատարւում, չեն գործադրւում խոստացած և հրատարակած այդ օրէնսդրութիւնները։ Այն ինչ փոխանակ գործադրելու այդ օրէնսդրութիւնները, հաւասարացնելու ապգաբնակութիւնը, պաշտպանելու անհատական իրաւունքները և ապահովելու. քրիստոնեայ ապգաբնակութեան գոնէ պատիւն ու կեանքը, մենք երկրի ամեն մի անկիւնում դիմաւորում ենք հարստահարութիւնների, զրկանքների, կողոպուտների, բարբարոսական տանջանքների, անզուսպ հառաչանքների և դժոխային կոտորածների։ Ամեն տեղ ժողովուրդը, քրիստոնեայ ապգաբնակութիւնը գրաստների պէս տանջւում են, քաշելով իրանց ուժից շատ բարձր հարկերի ծանրութիւնները և շնչասպառելով այդ վճարումները հաւաքող անխիղճ զաթիէների ճիրանների տակ։ Հարկեր ոչ միայն պետական, հասարակական, այլ դրանց կրկինից և քաւապատկից աւելի մասնական պաշտօնեաների, քիւրդ բէյերի, քաղաքացի աղաների, շէյխերի, հարկահաւաքների և չըգիտեմ էլ ինչերի ձրի ծառայութիւնները, անանուն հարկերը, անվերջ տուգանքները և վճարումները։

ԱՏՊԵՏ

(Կըշարունակի)

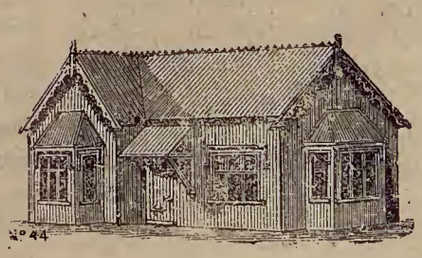

[2]) Իսլամական հասկացողութեամբ, շէրի (կրօնական) վարդապետութեան համաձայն իսլամի զինուորներով նւաճած և ինքնակամ հպատակած բոլոր երկրների հողերը կազմում են իսլամի համայնքի ընդհանրական սեփականութիւնը—Բէյթ-իւլ-մալ, կամ Արազի—Ամիրէ (ամիրապետական հողեր) և վագֆներ։ Այդ կալւածների երեսը մասնաւորների կապալով (զաբալա) արւում է ընդմիշտ օգտւելու տանորդական հարկով, բայց ոչ սեփականութիւն եւրոպական իրաւաբանական բառի մտքով (propriété), իսկ կալւածքը միշտ մնում է Բէյթ-իւլ-մալ։ Իսմերն երբ Նւաճեց Պարսկաստանն ու Եգիպտոսը, բոլոր հողերը համայնականի վերածեց։ Recherches sur la constitution de la propriété dans les pays Musulman p. 122 et 123, Worms. Ընդմիշտ կապալով օգտւելու իրաւունք ունեցողը, կարող է իր իրաւունքը ծախել, գրաւ դնել, բայց միջից դուրս եկած հանքին ոսկուն և գտնւած իրին, դարձեալ տէրը Բէյթ-իւլ-մալն է։ Legislation musulman II p. 269. 293 et 648. Perron. Ղուրան սիւրիա II բէգարա 27 այեաթ։

[3]) Վիլայէթների վարչութեան յատուկ կանոնադրութիւն, որտեղ կան նաև սուլթանների նշանաւոր հրովարտակները և հրահանգները. Կ. Պոլիս 1868 թ. Գըլըճհեանի հրատարակ.

Քննադատական

Գրականութիւն եւ մամուլ

Մեր գրականութիւնը 1897 **թիւն**

(Շարունակութիւն *)

—

Մեր հրապարակախօսութիւնը կատարել է չորս տեսակ հիմնարկութեանց միջոցով, որոնք են.

1) Երեք թերթեր՝ Մշակ, Նոր-Դար, Արձագանգ։

2) Մի ամսագիր՝ Մուրճ։

3) Մի շարք ժողովածուներ։

4) Գրքեր։

Նախ սկիզբ խօսենք ուրեմն մեր թերթերի հրապարակախօսութեան մասին։ Հայց յառաջ քան բուն նիւթին անցնելը՝ մի քանի կարևոր նկատողութիւններ անենք։

1) Մենք ի նկատի ենք ունենալու գրեթէ բացառապէս առաջնորդող յօդուածները, որոնք սովորաբար մեծ տառերով են տպագրուած լինում և սովորաբար բովանդակում են իրանց մէջ հրապարակախօսութեան ծուխը։ Ի հարկէ, մանր տառերով տպուած յօդուածներն էլ շատ անգամ հոշափում են կարևոր խնդիրներ. նոյնը կարելի է ասել և գաւառական թղթակցութիւնների մասին։ Այնու ամենայնիւ մի թերթի հրապարակախօսութեան էութեան և արժանաւորութեան մասին կարելի է բոլորովին պարզ գաղափար կազմել, ծանօթանալով նրա մեծատառ առաջնորդողների հետ։

2) Հրապարակախօսութեան առարկան կարող է լինել կամ որև է ներքին խնդիր (հասարակական որեւ է հարց, երեւոյթ եւ այլն), կամ թէ ինքը հասարակութիւնը (ազգը), որպէս մի ամբողջութիւն։ Առաջին կարգի խնդիրները վերաբերում են հասարակական հրապարակախօսութեան, իսկ երկրորդ կարգի խնդիրները քաղաքական յօդուածների նիւթ են կազմում։ Մեր խօսքը վերաբերում է առաջին տեսակի հրապարակախօսութեան։

Այժմ անցնենք մեր գլխաւոր նիւթին՝ սկսելով Մշակից, որովհետև սա է այժմ մեր ամենահին լրագիրը։

Մշակի հրապարակախօսութիւնը 97 **թ.**

Մշակը տուել է անցեալ տարի ընթերցող հասարակութեանը մօտ հարիւր հատ առաջնորդող յօդուածներ, որոնք ըստ նիւթի կարող են բաժանուել հետեւեալ դասակարգերի.

1) Հետազօտութեան վերաբերեալ գտնում ենք մի հատիկ առաջնորդող «Ո՞վ պէտք է ասի» վերնագրով (№ 110)։ Յօդուածը գանգատւում է, որ մեր (Կովկասեան) գիտնական ընկերութիւնները գէօլօգների մեր երկիրը գալու դէպքից չեն օգտւում։ Մանաւանդ մեղադրւում է Աշխարհագրական ընկերութիւնը։

„Եթէ Աշխարհագրական ընկերութիւնը իր ծրագրով կամ ներկայ կազմութեամբ անկարող է օգնել այս կարևոր գործին, այն ժամանակ պէտք է մտածել մի նոր հիմնարկութեան կամ ընկերութեան մասին, որ ընդունակ լինէր ծառայելու իբրև կենտրոն թէ տեղական գիտնական ինիցիատիվի և թէ առհասարակ տեղական կարևոր գիտնական հետազօտութիւնների համար“։

Ի հարկէ, համակրելի միտք է, բայց ինչպէս ասացինք, այդ յօդուածը միակն է, և սրան էլ առիթ է տուել գէօլօգների արշաւանքը. ուրեմն հակառակ դէպքում այդ էլ կըբացակայէր։ Այստեղ մարդ սրտի վշտով մտաբերում է այն օրերը, երբ հանգուցեալ խմբագիրը չէր դագարում բացականչելով հեռագօսեցիէ, ուսումնասիրեցիէ, հում նիւթ տէէ մեզ... և ոչ միայն բացականչում էր, այլև շատ անգամ բացատրում էր, թէ ինչ պէտք է հետազօտել և ինչպէս։ Իսկ այժմեան Մշակի խմբագրութիւնը մի ամբողջ տարւայ ընթացքում բաւականանում է մի հատիկ պատահական յօդուածով, մի գանգատով ուրիշ հիմնարկութիւնների մասին։

2) Ընդհանուր բաղաքական յօդուածներ։ Մեր մամուլի գլխաւոր պարտաւորութիւններից մէկն էլ այն է, որ նա միշտ լայն բացած աչքերով դիտէ թէ ինչ է կատարւում ընդհանուր քաղաքակրթութեան ասպարիզում (մեր խօսքը չէ վերաբերում բաղաքականութեանը), ինչ հանրամարդկային քայլեր են անւում, ինչ համաշխարհային հարցեր են հոշափւում, և այդ բոլորի հետ մատչելի ձևերով ծանօթացնէ հայ ընթերցողին։ Եւ ահա մինչդեռ ժամ առ ժամ փոփոխւում է հանրամարդկային կեանքը, խորտակւում են կենսական հնամաշ ձեռքերը, ստեղծագործւում են նոր հիմնարկութիւններ, մարմնանում են ամենանշմարտ գաղափարներ... կեանքի այդ աղմկալի շարժման ականատես լրագիրը կարողացել է տալ հայ հասարակութեանը եօթը հատ փոքրիկ յօդուածներ։ Ծանօթանանք այդ յօդուածների հետ։

ա) Եւրոպա եւ Ասիա (№ 4)։ Յօդուածի միտքն այն է, որ

„Ասիայի ու Աֆրիկայի Եւրոպայի հետ կռիւը քաղաքական չէ, այլ կուլտուրական։ Նա կըշարունակվի, մինչև որ եւրոպական կուլտուրան ամեն տեղ յաղթող կրհանդիսանայ“։

բ) Աւետարանական միութիւն (№ 73)։ Այստեղ աւետարանական միութեան հարցը շփոթած է քրիստոնէական եկեղեցիների միութեան հարցի հետ։

„Պարզ է, ասած է յօդուածի վերջերում—որ ներկայումս, երբ քաղաքականութիւնը և աւետարանի լոյսը հզօր (?) նաճումներ են կատարել և կատարել չեղափոխութիւն առաջ բերել մարդկային մտքի մէջ, բիսմոնեական եկեղեցիների միութեան համար պէտք է այլ չենակետեր, այլ հիմնաքարեր որոնել և ընդունել„։

Մեր կարծիքով, եթէ քաղաքակրթութիւնը և աւետարանի իսկական լոյսը ամենուրեք և բոլոր ոյժով տարածւեն, այն ժամանակ իսկի եկեղեցիների միութեան հարց էլ չի լինիլ, որովհետև առանձին եկեղեցիները, որպէս իրաւաբանական, դիսցիպլինայի վրայ հիմնուած կազմակերպութիւններ, կըկորցնեն իրանց նշանակութիւնը, ուստի և գրեթէ աւետարդ դարձած հիմնարկութիւնների միութեան հարցն էլ կըկորցնէ իր նշանակութիւնը։

գ) Երջանիկ անմտութիւն (№ 108)։ Պարիզի արևելագէտների ժողովին ներկայացրած է եղել ինչ որ աշխատութիւն ճշմարտութիւնը իսլամի եւ օսմանեան պետութեան մասին վերնագրով, որի մէջ իսլամը երկինք է բարձրացրած։ Մշակը մի քանի ակնարկներ է անում այդպիսի անարդար վարմունքի դէմ։

դ) Գրական դաշնակցութիւն (№ 108)։ Յօդուածը վերաբերում է ռուս-ֆրանսական գրականական դաշնակցութեանը և արձարձում է այն միտքը, թէ այդ դաշնակցութիւնից միայն ռուսական գրականութիւնը կա

*) Տես Տարազ № 1

րող է օգտուել, քանի որ ֆրանսիականը շատ աւելի բարձր է կանդնած.

ե) Հակասեմիտականների մի նոր վարմունքը (№ 121). Յայտնի հակասեմիտ Լիւդեր հինգ ազատամիտ ուսուցիչ է արձակել պաշտօնից, ուստի նրա դէմ գլխնել է աւստրիական ուսուցչական միութեան կենդրոնական մանաժողովը. Սա պաշտպանում է ուսուցիչների քաղաքացիական ազատութիւնը. Մենք չենք հասկանում, թէ ինչպ՛ս է կապւում այդ խնդիրը մեր կեանքի հետ և թէ ինչ առանձին քաղաքակրթական խընդիր է այդ։

զ) Իռլանդուկ տարր Ամերիկայում՝ քաղաքագէտ է մի ամերիկական լրագրից։ Ոմն Ստիօնդ պնդում է, որ քաղաքների բնակիչները շատանում են գիւղերից գաղթողներով և որ վերջիններս կորցնելով իրանց պիւղացիական իրաւունքները, նոր իրաւունքներ չեն ձեռք բերում քաղաքներում։ Թէ ինչ է ուզում Մակը այդպիսի անհետաքրքիր քաղաքներ անելով, հանելուկ է մնում։

է) Անհրաժեշտ կարիք (№ 134) համարւում է երկաթուղին, որպէս փոխադարձ շփման եւ յարաբերութեան նպաստող ոյժերից մէկը։

Ինչպէս ընթերցողը տեսնում է, այդ յօդուածները մեծ մասամբ շատ քիչ կապ ունէին մեր կեանքի հետ, ուստի և հետաքրքիր չեն։ Ոմանք էլ կարող էին հետաքրքիր լինել, եթէ փոքր ի շատէ մշակուած լինէին։ Վերջապէս սրանցից ոչ մէկը մի աչքի ընկնող նորութիւն չէ ներկայացնում և վերջապէս սրանք չեն ներկայացնում շատ դէպքում Մակի ինքնուրոյն կարծիքը։

Ս. ԹԱՌՈՅԵԱՆՑ

(Կըշարունակի)

—

ՄԱՄՈՒԼԸ ՆՈՐ-ՏԱՐԻՑ ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

—

Որպէս գարնան առաջին ճառագայթների ազդեցութիւնը պգալով բազմաթեակ թռչունները սկսում են լի աշխոյժով ճըլուլալ՝ իւրաքանչիւրը իր երգը, նոյնպէս էլ քրիստոնէութեան ծնունդեան տօների ազդեցութեան տակ հրապարակախօսները բացում են իրանց սրտերը, որտեղից դուրս են թռչում նրանց ամենալաւ երգերը, նրանց իսկական խօսքը։ Սովորական օրերում սրանք շատ անգամ թոյլ են արտայայտւում, չեն ասում իրանց սրտի խորքերում թագնուածը, կամ ասում են ոչ այնքան պարզ կերպով, իսկ տօների ազդեցութիւնը շարժում է սրանց սրտի լարերը...

***

,,Պատմութիւնը այժմ մաճռացել է — ասում է Ջուզեպ Լրագրը—որովհետև մանր մարդիկ են նրան ուղղութիւն տուողները... Հերկուլէսների և Թէզէոսների հերոսութեանց առասպելական դարեշրջանը վաղուց անցել է և այսօր պատմութեան ընթացք տուողը ,,միջակ'' մարդն է։ Լաւ է այդ, թէ վատ—այնուամենայնիւ ներկայ ժամանակի այդպիսի բնաւորութեան մէջ լաւ կողմեր շատ կան։ ,,Հերոսութիւնները'' կատարւում են ոչ թէ անհատի, այլ բազմութեան ձեռքով, ուրեմն պատմութեան ընթացք տուողը ներկայումս ինքը հասարակութիւնն է''...

Մեզ ևս ուրախացնում է այն, որ բազմութիւնը, հասարակութիւնը ինքըն է որոշում իր կեանքի ընթացքը, միայն թէ ի զուր է կարծում յիշեալ լրագիրը, թէ ներկայումս ազգերը անընդունակ են դարձեալ խոշոր մարդիկ ծնելու, հերոսներ արտադրելու... Ոչ,այլ մեր օրերում մարդկութիւնը մի տեսակ շշմել է գինուորական—դիպլօմատիկական ճնշուղութեան տակ... Սրանից է, որ պատմութիւնը մանրացած է երևում։ Սա մի ճգնաժամ է, որ շուտ կ'անցնի... Թարմ զեփիւռը նորից կըփչէ և խոշոր հերոսութեանց դարը կըսկսի աւելի մեծ եռանդով...

***

Աւելի խիստ լեզու է բանեցնում Міров. Отг. Թերթը.

,,Առայժմ աշխարհը, որ ոչ մի բանի մասին լրջութեամբ չէ մտածում և ոչ մի բանի չէ հաւատում, որ ծաղրում է ամեն մի բարձրութիւն, ամեն մի լրջութիւն յաղթող է հանդիսանում, բայց նրա յաղթութեան օրերը համարւած են։ Չէնց որ կըցրէ Նրան շրջապատող մառախուղը, հասարակութիւնը կըտեսնէ, թէ ինչպիսի դատարկութիւն և ոչնչութիւն էր թագնուած առաջնորդող ոյժի դիմակի տակ, կըտեսնէ և կըփախցնէ սրան անարժան դիրքից։։։

Այո, այո, Աստուած ձեր բերանից լսէ...

***

Կասես թէ չիշեալ թերթի միտքը աւելի պարզելու համար գրում է Спб. Вѣд.

,,Կեանքը գեղեցիկ է այն պատճառով, որ իդէալը անհասանելի է, որ նա յաւիտեանս գրգռում է մեզ կատարելագործւելու, բարձրացնում է մեզ այդպիսի ձգտումով, թարմացնում է մեր ոյժերը, բայց թոյլ չէ տալիս հասնել վերջնական նպատակին, չըլինի թէ մենք փշրենք հանգիստ բախտի մէջ... Ոչ, բախտը հանդստութեան մէջ չէ։ Բախտը այն աշխատութեան մէջն է, որին մենք նւիրուած ենք... Բախտը գտնւում է զօրեղ թռիչուղ սրտերի մտածութիւններով լիքը գլխներին, վշտալի հոգիների ու իր կոչումը ըմբռնող դիտակցութեանց մէջ...''

***

Մինչև անգամ Սուվորինի օրգանն էլ զարթնել է ու սոխակի ձայնով է երգում.

,,Ուրախութեամբ դէպի առաջ, դէպի կեանքի խոր հոսանքը, բռնած եղբայրական ձեռներից, գնանք օգնելու թոյլին, զրկեալին ու տկարին''.

Զարմանալի է...

***

Իսկ ,,Русск. Вѣд.'' բացականչում է ուրախացած.

,,Հոգեկան սնունդի պահանջը հետզհետէ աճում է, գրաճանաչութիւնը փոքր առ փոքր տարածւում է, գիրքը լայնանում ու խորանում է, սրա հետ միասին զարթնում է մտքի գործունէութիւնը, զարգանում է ուսանելու սէրը, թուլանում է նախապաշարմունքը, գիտութեան վրայ ունեցած վստահութիւնդ ամրանում է, զօրեղանում է և հաւատը դէպի քաղաքակրթ կեանքը։ Բնական է ցանկալ, որ մեր քաղաքակրթական քայլերը աւելի արագանան, որ հետզհետէ անհետանան սրան խանգարող արգելքները...

***

Նրանց ձայնակցում է Գրիգոր Արծրունին գերեզմանի խորքից հետևեալ կերպով (1872 թ. № 1)։

,,Կար ժամանակ, երբ մենք հայերս բաւականացնում էինք մեր ազգային փառասիրութեան զգացմունքը, չիշելով մեր փառաւոր անցեալը, մեր աստւածպետական աւանդութիւնները''։

,,Երեկւայ օրը անցաւ''։

,,Չիմնւում են տարրական ուսումնարաններ, ժողովուրդը իր երեխաները ուսումնարան է ուղարկում, բարձր դասը ուղարկում է իր որդիները համալսարան... Գրաբարը և հնութեան չիշատակները երկրորդական դեր են խաղում,—այսօր մենք ունենք կեն-

դանի լեզուով գրած օրագիրներ ու գրքեր։ Ամեն մի հայ երևում է իբր ազգասիրական ոգով վառված։

***

Եւ ահա կենդանի մարդկանց ու ննջեցեալների այդ քրիստոնէական տոնախմբութեանը միացնում են իրանց «սրտի հնչիւնները» մեր կենդանի լեզուով գրած օրագիրները...

Աւետարանի ծննդեան տարեդարձի ազդեցութեան տակ Մոսկը քոում է Սպանդարեանի գրչի վրայ և ստանում է հետևեալ պատասխանը.

«Ողորմելինեք, ձեզ վրայ ու ձեր ճակատին էն դլխից թքել ենք մենք ու թուքն էլ ափսոսացել»։

Այսպէս են աւետում իրար մեր քրիստոնեայ խմբագիրները խաղաղութեան Փրկչի ծնունդը...

գեղարուեստ

Թատրոն, երաժշտութիւն

Տօնական ներկայացումները վերջացան, բացուել են բենեֆիսները։ Դիրիժոր Պագանի իր բենեֆիսին դրաւ Բիմսկի-Կորսակովի Снѣгурочка գեղեցիկ օպերան, որի լիբրետտոն կազմած է Օստրովսկու հեքիաթից։ Այդ օրը դժուար էր ճանաչել թէ երգում է մեր սովորական խօրը, նւագում մեր օրկեստրը։ Սրանք մեծ ջանք էին գործ դրել իրանց մայէստրօի իրենճոյքը աւելի հանդիսաւոր կացուցանելու։ Երգիչներից ամենքի ուշադրութիւնը գրաւել էր պ. Արցիմովիչ (Բօբիլ)։ Սա իր դերակատարութեամբ և պարով երևան հանեց լաւ կոմիկի ձիրք ունենալը։ Снѣгурочка հեքիաթը հետաքրքրութեամբ են կարդում մանուկները, նրանք աւելի ևս զմայլանքով երևի բարեկենդանին կըտեսնեն թատրոնում այդ օպերան, որի համար յատկապէս գրած դեկորասիօնները, պատրաստուած ակսէս սուարներն ուհագուստները շատ վայելուչ էին, մեր բեմի պայմաններն ու հանգամանքները ի նկատի առած։

Հետևեալ բենեֆիսը պ. Պետիպինն էր։ Սա երգեց Пиковая дама օպերայում Գերմանի դերը ռուերէն լեզուով։ Եւ անշուշտ այս էր պատճառը, որ ահագին բազմութիւն լցրել էր թատրոնը, նոյն իսկ բոլոր անցքերը և կարճէք կօրիդորների մի մասը։ Եկել էին տեսնելու թէ իսպանական-իտալացի ուսերէն չըխօսող տենօր Պէրէսը ինչպէս է ծրդմրդելու արտասանութիւնը «пьяцать» և այլն։

Մեր հասարակութեան էստետիկ հաճոյքն էլ այդ է, թամաշի համար են դնում օպերայ և ոչ թէ հոգեկան զմայլանք ստանալու։

Վաղը Կոկինիս-Կոնստանտինովայի բենեֆիսն է. կ'երգեն Լիւչիա, յունուարի 14-ին տ. Գինկուլովայի՝ Снѣгурочка.

Սկսում է արդէն Զտրեյխերի դէբիւտը. սպասում է և տ. Սիւճերբեգ։

Բագում տ. Մարտալի բենեֆիսն է կատարել մեծ օւասիօնով և յաջող։ Ձքնաղ երգչուհին ստացել է թանգագին ընծաներ։

Մեզ հաղորդում են բագուից, որ մեծ պատրաստութիւններ են տեսնում և ընծաներ պատրաստում տեղական օպերայի եռանդուն անտրպրիներ օրի բենեֆիսի համար. ի մէջի այլոց մտադիր են մատուցանել նրան ոսկէ տուփ մէջ 10,000 ր. չէկ։ Տ. Սիրաճոյեին 1000 ր. բանկի մի տոմսակ, տ. Մելիքեանին մատուցանելի յարգանքների ցուցակը տ. Հրաչիան է կազմում և անհրկբայ ենք, որ սրա ստացածներն աւելի արժէք կունենան, քանի որ տաղանդին իրախուսում է և առաջ մղում աւելի հզօրը։ Որքան ուրախ կը լինէինք, եթէ տ. Հրաչիան աւելի մօտենար բեմին։

Կոմիկ Տէր-Դաւթեան արդէն հմայել է բագուցիներին իր դէբիւտով. մանրամասնութիւնները միւս անգամ։

—

Հայոց ներկայացումները Բագում

Տարօնի—բաղումը, **Արտոյի** տապալումը. **Օտարների** կրկնութիւնը

—

Թատրոնական վարչութիւնը բոլորովին մոռացել է իր բարձր նշանակութիւնը և խեղկատակութիւններով է զբաղած. նա հարստահարում է հասարակութեան համակրութիւնը և համբերութիւնը։ Սրան, իբրև նմուշ կարող է ծառայել անմահ Մոլիէռի սիրասուն զաւակ Տարտիւֆի թողումը, որ տեղի ունեցաւ դեկտեմբերի 24-ին, ահագին բազմութեան ներկայութեամբ։ Թատրոնական վարչութիւնը չանձին ալ Ալլահվերդեանի Տարտիւֆի մահը կատարեց բաւականին շքեղ—կոյսերի, եպիսկոպոսի, վարդապետի, աւագ քահանայի, քահանաների և տիրացուների ներկայութեամբ։ Կոյսերից մայրապետի դերը կատարում էր տ. Սիրաճոյը, իսկ մնացեալ սգաւոր քոյրերն էին տ. Մելիքեան, օր. Վարդուհի և Մարի-Հրաճոյ։ Ճառասաց եպիսկոպոսի դերը կատարում էր պ. Վռոյը, որ շարունակ կարծես գոռում էր «Ով թշուառական Տարտիւֆ, քեզ այնպէս խորը թաղեմ, որ էլ չարութիւն առնելու չես չունենաս»։ Եւ այդպէս էլ արից։ Արժանաւոր եպիսկոպոսին հետևում էր վարդապետ պ. Թուրեանը, աւագ քահ. պ. Պետրոսեան, քահ. Ստեփանեանը, տիրացու.ներ և երգիչներ—երրորդական դերակատարներ։ Կարծես բոլորն էլ վրէժխնդրութեան ոգով զինած ասում էին Մոլիէռին —Քո հոչակաւոր հայրենիքը ամեն կերպ աշխատում էր թաղել հայկական հարցը, մենք էլ կըթաղենք քո Տարտիւֆը։ — Եւ թաղեցին չարաչար։ Դերակատարները ոչ միայն դերերը չըգիտէին, այլև չէին հասկանում թէ ինչ են խաղում։ Իսկ Վռոյի կողմից աւելի քան չանդրգնութիւն էր չանպատրաստից դուրս գալ Տարտիւֆի նման բազմակողմանի հոգեբանութիւն ունեցող դժուարին դերի մէջ։ Բժիշսորը, ինչպէս երևում է շատ անտարբեր է եղել, որ չանձն էր առել այդպիսի անսաբլով բեմ հանել Տարտիւֆը։ Եւ զարմանալին այս է, որ այս բանը իրատական չեղաւ և բեմ հանեց Արտոյի նման մի հրաշալի և կենսատու պիէս շատ թոյլ անսամբլով։ Գլխաւոր դերակատարներն էին Աւետեան ամուսինները. տ. Աւետեան, որ այդ երեկոյի նպաստատէրն էր, շատ թոյլ կատարեց Լեճա Արտոյի դերը, որ պահանջում է բուռն կրակ և աշխուժութիւն. տիկնոջ համար աւելի քան վաղ է այդպիսի դերեր կատարելը։ Մեր կարծիքով Լեճայի դերը պիտի կատարէր կամ տ. Մելիքեան կամ Մարի-Հրաճոյ։ Իսկ Զմալեմբախի դերը կատարեալ Թուրեանի դերն է։ պ. Առաքսեանը շատ գեղեցիկ կատարեց իր դերը և ստացաւ

ծափահարութիւններ։ Պ. Ալիխանեանը բաւարար էր։

Արձանագրելով այս երկու անյաջող ներկայացումները, պարտք ենք համարում շեշտել այն տգեղ երևոյթի վրայ, որ մուտք է գործել և հայոց թատրոնում։ Այդ կլակէօրների և կեղծ օւացիաների երևոյթն է։ Մթթէ համեստութիւն է կամ վիրաւորական չէ թափել թերթիկներ ճռճռան բառերով հիւսուած՝ մի դերասանուհու, որ տակաւին նոյնիսկ որոշ տեղ չունի հայոց բեմի վրայ։ Վերջապէս չէ որ այդ էժանագին թերթիկները հասարակութեան աչքն են ծակում և փչացնում դերասաններին։

Այս գիշեր երկրորդ անգամ խաղացին Osшrбer, որ ապացոյց է բէպերտուարի աղքատութեան։ Այս անգամ Կոտեայի դերը կատարում էր թատերասէր Ալաճալեանց։ Պարոնը ինչպէս սիրուղ տանելի էր։

Յուսանք, որ թատրոնական վարչութիւնը Նոր-տարւայ հետ կըտայ և նոր պիէսներ։

ԱԴՐՈՒՆԻ

Երեկոյթ ի պատիւ Տուրգենեւի եւ Նեկրասովի Պետերբուրգում

Դեկտեմբերի 27-ին Քաղ. վարկի ընկերութեան դահլիճում տեղի ունեցաւ գրական-երաժշտական երեկոյթ Տուրգենեւի և Նեկրասովի յիշատակին։

Ահա 20 տարի է ինչ Ռուսաստանը կորցրեց իր փայլուն աստղերից մէկին, այն է Նեկրասովին, ժողովրդի ցաւն ու կսկիծը արտայայտողին, և 50 տարի է անցել այն օրից, երբ լոյս տեսաւ Տուրգենեւի «Записки охотника», ուր նկարագրւում է ճորտութեան ժամանակը, երբ մարդիկ կենդանուղեր են խաղացել իրանց աղաների համար, սրանք նրանց լիազօր տէրերն են հաշւել և ամենայն կերպ օգտւելով նրանցից, ոտնակոխ են արել նրանց մարդկային իրաւունքները...

Ահա այդ երկու մարդկանց յիշատակին էր երեկոյթը, որոնք կուռւում են ետել մարդկային արժանապատւութեան ամօթաբեր բռնաբարութեան դէմ։ Այդ երեկոյթի համար ժողովուրդը գլուխ էր պատռւում, տոմսակ գտնելու և մի կերպ ներս մտնելու։ Դեռ ժամը 8-ի կէսն էր, երբ մուտքի դրան վրայ կախւած էր «Всѣ билеты проданы». Բոլոր տոմսակները վաճառւած էին, բայց մթթէ ժողովուրդը բաւականացաւ դրանով, նա չէր լսում դրացնապահի խօսքերին, որ ուզում էր համոզել վերև չբարձրանան, քանի որ տոմսակ չկար։ Ժողովուրդն առանց հանելու և ուշադրութիւն դարձնելու, բարձրանում էր վերև և կանգնելով դահլիճի դրան առաջ, տոմսակ էր պահանջում. ոչ ոք չէր ցանկանում զրկւել այդ վեհաշուք երեկոյթից։ Կառավարիչն էր պ. Պ Վեյնբերգ, որ ամենայն կերպ աշխատում էր հանգստացնել ամբոխին, բայց ի զուր։

Արդէն ժամը 9-ի կէսն էր, երբ պ. Վեյնբերգ բեմ բարձրացաւ, ուր կանաչների մէջ դրւած էին Տուրգենեւի և Նեկրասովի կիսարձանները, որպէս զի բանար հանդէսը։ Բայց ժողովուրդը գոռում էր, նա անկարող եղաւ խօսել. ստիպւած ցած իջաւ, գնաց դէպի դուռը և երկար խօսելուց յետոյ, լսեց «Дайте дорогу, впустите всѣхъ». (այսինքն առանց տոմսակ)։ Այս խօսքերից յետոյ տեղի ունեցան բուռն ծափահարութիւններ։ Երբ էլ ասեղ ձգելու տեղ չկար, բառիս բուն նշանակութեամբ, և երբ բոլորն էլ հասան իրանց նպատակին, խեղճ ծերուկը բարձրացաւ բեմ։ Խօսեց կարճ և ապդու։ Յետոյ նւագեցին դաշնամուրի վրայ «Marche Funèbre» Ռեթհովենի. պ. Մ. Վ. Ալեքսանդրովը և Ֆ. Վ. Լիպսեն կարդում էին կտորներ Տուրգենեւի «Записки охотника»-ից, պպ. Վ. Ն. Հերառդ, Կ. Մ. Սաճիւկովիչ, Վ. Ի. Կոռոլենկօ, Ն. Կ. Միխայլովսկի խօսեցին։ Վերջինը արժանացաւ բուռն ծափահարութիւնների։

Երգեց Ն. Կ Լոգինսկայեա։

Երկրորդ մասը սկսեց պ. Ս. Ե. Վենգերով իր հեղինակութիւնը՝ «Помяти Некрасова». Կարդացին զանազան ոտանաւորներ Նեկրասովից. ի միջի այլոց զուր չէ նկատել, որ Զ. Ն. Գիպպիուս միանգամայն զարմացրաւ իր սառնութեամբ, նա կարդաց «Внимая ужасомъ войны» Նրա առանց զգացնունքի ընթերցանութեան մէջ կեանք չկար, չընացած որ այդ ոտանաւորն է, որ այնպէս ճիշտ նկարագրում է մօր սիրող և անկեղծ սիրտը, Վերջինը կարդաց Ն. Կ. Միխայլովսկին իր հեղինակ. «Изъ воспом. Некрасова». Ժողովուրդը ծափահարութիւններով յայտնեց իր խորին շնորհակալութիւնը։ Հանդիսականները գոհ մնացին, և զարմանալի էլ չէ, որովհետև երեկոյթին մասնակցում էին Պետերբուրգի յայտնի գիտնականները և հեղինակները։ Երեկոյթը վերջացաւ ժամը 12½-ին։

ог. Ա. Ն.

Նորին Վեհափառութիւնը Թիֆլիսում

Յունւարի 1-ին և ջրօրհնէքին Թիֆլիսի հայութիւնը բախտ ունեցաւ իր հարազատ որդիական պատկառանքը մատուցանել Վեհափառ Հայրապետին անձամբ և համբուրել Նրա ս. աջը։ Նորին Օծութիւնը, չընայած որ ջրօրհնէքի օրը դաժան եղանակ էր, այնու ամենայնիւ ծովացեալ ժողովրդով շրջապատւած՝ մեծ շուքով Յորդանան առաջնորդեց սրբազան թափորը և խաչը ջուրը գցեց։

Յունւարի 7-ին Վեհափառ Կաթուղիկոսը ճաշի էր երկրիս կառավարչապետ Իշխան Գ. Ս. Գոլիցինի պալատում։ Ճաշը թէև շատ ճոխ, սակայն ընտանեկան կերպարանք ունէր։ Վեհի թարգմանիչն էր արևելեան լեզուների ասպ գրաքննիչ պ. Ղ. Քիշմիշեան։ Սեղանակից է եղել նոյն ճաշին և իշխանուհի Մարիա Փեօդորովնան և մի քանի բարձր պաշտօնեաներ։

Վեհ. Հայրիկը մի քանի փոխ այցելութիւններ արեց քաղաքիս մեծամեծներին։ Մեծ իշխան Ալեքսանդր Միխայլովիչը Թիֆլիս հասնելուն պէս՝ աճապարել էր Վեհափառ Կաթուղիկոսին այցելել և խնդրել, որ նեղութիւն չըքաշէ իր այցը վերադարձնել, որովհետև նոյն օրն էլ Թիֆլիսից մեկնելու է։

Հայոց Հայրիկը այցելել է և Ներսիսեան դպրոցը, Կուսանաց անապատը, ռուսաց զինւորական նոր տաճարը, ս. Սարգիս վանքը, ուր շնորհ է ունեցել վանահայր Թադէոս վարդապետը վանական ճաշ մատուցանել Վեհին։

Իշխան Բէհբութեան ամուսիններն էլ բախտ ունեցան դարձեալ հիւրասիրել սիրեցեալ Հայրիկին, որ ամսոյս 9-ին երեկոյեան իր շքախումբով այցելեց օրինակելի ամուսիններին, ընդունելով նրանց սիրալիր հիւրասիրութիւնը։

ՄԱՀՓՈՅԻ

Կոմս Յովհաննէս Դելեանով

Երկարատեւ հիւանդութենից չեղոյ դեկտեմբերի 2-ին վախճանեցաւ լուսաւորութեան նախարար—խնամակալ գաղտնի խորհրդական կոմս Յովհաննէս Դարթեան Դելեանով:

Հանգուցեալը վարեաւ երկար ու ձիգ տարիներ եղել է պետական ծառայութեան մէջ, վարել է զանազան պատասխանատու եւ միեւ նոյնն պատուոյ պաշտօններ: Միայն մի բանի ամիս էր մնացել նրա գործունէութեան 60-ամեայ յոբելեանը տօնելու, սակայն վրայ հասաւ մահը եւ թոյլ չտուեց բազմաթիւ ծերունուն իր երկարատեւ ջանքերի, իր օրինակելի հանուստարմութեան բարոյական վարձատրութիւնն ստանալու:

Պ. Դելեանով ծնուել է Մոսկուայում, 1818 թ. հայ լուսաւորչական ծնողներից. բարձրագոյն կրթութիւնը ստացել է նոյն տեղի համալսարանի իրաւագիտական ճեմարանում: Ուսումն աւարտելուց յետոյ 1838 թ. նա մտաւ ծառայութեան Ն. Կ. Մեծութեան կայսերական Գ բաժնի, 1858 թ. գաղտնի խորհրդականի աստիճան ստացաւ եւ Պետերբուրգի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձու նշանակուեց: Հէնց այդ ժամանակուանից սկսուց նրա ջանք ու ճիգը յօգուտ լուսաւորութեան գործի, յօգուտ ուսուց տաների. այդ ժամանակուանից նրա վարկն աւելի ու աւելի բարձրացաւ. նա աւելի ու աւելի մեծ պատասխանատուութիւններ ստանձնեց: Վերջապէս 1866 թ. նա լուսաւորութեան նախարարի օգնական նշանակուեց, իսկ 1882 թ. նախարարի պատասխանատուութիւնն ստանձնեց, որ եւ վարում էր մինչեւ իր մահը:

Դելեանովի նախարարութեան շրջանում լուսաւորութեան գործում մի շարք բարենորոգումներ իրագործուեցին. դրանցից ամենագլխաւորը կարելի է համարել „Համալսարանի նոր կանոնադրութիւնը“ (յոյս տեսաւ 1884), որով բարձրագոյն կրթութիւնը մատչելի դարձաւ ամեն դասակարգի համար: Բացի դրանից նրա օրով աւելացան թէ միջնակարգ եւ թէ բարձրագոյն (*Տո ակի համալսարան, խարկովի տեխնոլոգ. ինստիտուտ, կանանց բժշկական ինստիտուտ եւ այլն*) դպրոցների թիւը, եղածները կատարելագործուեցին եւ այլն:

Մայրաքաղաքի գրեթէ բոլոր բերբերն էլ երկար յօդուածներ նուիրեցին հանգուցեալի չքնաղակերպ եւ դրատեցին նրա գործունէութիւնը, օրինակելի հանուստարմութիւնը: „Сынъ Отечест.“ գտնում է, որ „Դելեանով մեծ ջանք ու ճիգ էր գործ դնում մանր ազգերը ռուսացնելու համար... իսկ „Нов. Вр.“ գրում է. „Դելեանովի ջանքերի շնորհիւ ամբողջ Կովկասեան ուսումնարանական շրջանը իր բոլոր դպրոցական հիմնարկութիւններով յանձնուեց լուսաւոր. նախարարութեանը եւ de jure *կառավարութեան հսկողութեան ենթարկեցին Հայոց եկեղեցական ծխական դպրոցները, թեեւ* de facto *դրանց մեծամասնութիւնը գերադաս համարեց ըստ երեւոյթին փակուած երեւալ, իսկ գաղտնապահ շարունակել գոյութիւնը.*“ Այսպէս թէ այնպէս բոլոր թերթերն էլ գալիս են այն եզրակացութեան, որ բազմարդիւն է եղել կոմսի գործունէութիւնը լուսաւորութեան ասպարիզում: Հանգուցեալի մարմինը մինչեւ թաղումը պահում էր տանը: Այդտեղ իւրաքանչիւր օր հոգեհանգիստ էին կատարում աւետարանիչները հայ հոգեւորականութիւնը, իսկ երեկոներ ռուս հոգեւորականութիւնը: Թաղումը յունուարի 2-ինկայ տարեց: Մարմինը դուռ գերեզմանատան եկեղեցում, հանդէսը մեծ բազմամարդ փոդոցներով չանցկացրեց: Պատկեր չդրուեցին դագաղին: Այդպէս էր կտակել կոմսը:

Թաղմանը ներկայ էին Թագաւոր Կայսրը, Մեծ իշխանները եւ իշխանուհիները եւ այլ բարձրաստիճան անձինք: Պատկ դրած էր միայն Թագուհի Կայսրուհի Մարիա Ֆեօդորովնայի կողմից: Ե.

Պետերբ. 3 յունուարի

ԼՈՒՐԵՐ

— *ուսիայում տեղի ունեցող գլխաւոր դէպքերից չիշենք գինուորական մինիստր Վաննովսկու տրձակելիը իր պաշտօնից—համաձայն իր խնդիրքի—և նրա տեղը Աննդրկասպեան երկրի կառավարիչ գեն.-լեյտ. Կուրոպատկինի նշանակելիը: Լուսաւորութեան մինիստրի (նորոգ հանգուցեալ Դելեանովի) օգնական Անիչկովին էլ հրամայուած է լինել նոյն մինիստրութեան ժամանակաւոր կառավարիչ:*

— *Հայկական գործերից չիշատակենք մի քանի դէպքեր որոնք հայկական հարցի առկայծելն են ցոյց տալիս: Սուլթանը, ինչպէս յայտնի է, ցանկանում է կաշառելով հայ-յեղափոխականներին վերջ դնել նրանց ագիտացիային և ընդ նմին հայկական հարցին: «N. E. Press» լրագրի կ. Պոլսի թղթակցի ասելով, Հիւլբիւլեան անունով մի հայ, որ հայ-յեղափոխականներին, կաշառելու համար իբր հաւատարմատար գնացել էր Պարիզ, տեղեկացրել է տաճիկ կառավարութեան, որ այնտեղի յեղափոխականները նիւթական կարօտութեան մէջ են, և իբրև թէ պալատից հրամանագրած է հասցնել Հիւլբիւլեանին հարկաւոր գումարը օգնելու (ուզում է ասել կաշառելու) Պարիզի հայերին:*

Կ. Պոլսի լրագրները հաղորդում են, որ սուլթանը հրամայել է Տաճկաստանի հայ-կաթոլիկ համայնքին շատ տարիների խոստացած սահմանադրութիւնը անմիջապէս գործադրել(?!):

Ի վերջոյ յայտնւում է (երևի պաշտօնական աղբիւրից), որ քիւրդ ցեղապետ Զէրաֆը կենդանի է և գտնւում է պարսկական սահմանագլխի վրայ: Այս ցեղապետը սպանած էր համարւում հայկական վերջին արշաւանքի ժամանակ պարսկա-տաճկական սահմանագլխում:

Եւ այսպէս տաճկա-հայկական գործերից ոչ մի ուրախալի լուր...

—

Հինգշաբթի ամսոյս 15-ին Վենետիկ Հայրապետի անուանակոչութեան օրն է:

—

Մայրաքաղաքի լրագիրների ասելով Ֆրանսիական Temps լրագրի խմբագիր Մարսէլ Մաննիէ, որ ներկայումս գտնւում է Անդրկասպեան երկրում մտադիր է այցելել և Կովկաս:

—

Այսօր յունուարի 11-ին լրանում է հարիւր տարին, երբ վերջին թագաւոր Հեռակ II-ի մահից: Վերջինս համարւում է Վրաստանի ռուսահպատակութիւն ընդունելու գլխաւոր նախաձեռնողը:

—

Ս. Էջմիածնի Սինոդում պատասխանատու պ. Աւետիք Եգիկեան, որ յայտնի է իր մի բանի գրական երկերով, արձակուած է իր պատասխանից:

—

Գլադստոն կրկին հիւանդ է. ինչպէս հաղորդում են Քանից, մեծ ծերունու ոյժերը բոլորովին սպառուել են:

—

Ֆրանսիայում այժմ մեծ իրարանցում է մանաւանդ ուսանողութեան մէջ: Արդի Ֆրանսիան օր-օրի վրայ նսեմանալու մեծ քայլեր է անում: Անգլիան վճռել է, ինչ ձևով էլ լինի, իր աջակցութիւնը ցոյց տալ Զինաստանին:

—

Գաւառական պարբերական թերթերի հրատարակիչները նորից խնդրում են ներքին գործոց մինիստրին, թոյլատրել Պետերբուրգում ժողով կազմել գաւառական լրագրների համար հեռագր. գործակալութիւն հաստատելու։

—

Պոստ-հեռագրին վերաբերեալ օրէնքները փոփոխութիւնների են ենթարկուում։ Յոյս կայ մինչև գարուն յայտարարուի նոր կանոնադրութիւնը։

—

Հալաբարում կլասիկական գիմնազիօն բանալու հարցը այսօր պէտք է քննէ քաղաքային դպրոցական յանձնաժողովը։

—

Յունուարի 13-ին Բագուում նշանակուած է քաղաքագլխի ընտրութիւնը։

Խառն լուրեր

Մինչդեռ եւրոպական մեծ պետութիւնները աշխատում են հեռաւոր Արևելքում տիրապետումներ անել, Ֆրանսիան յայտնի Դրէյֆուսի գործով ալէկոծւում է։ Վերջերս նովէլիստ Է. Զոլան մի բաց նամակ է ուղղել Փորին, որի մէջ մեղադրում է Դրէյֆուսին դատապարտողներին, և պաշտպանում է նրան։ Ահա այդ նամակը մեծ աղմուկ է ձգել Ֆրանսիայում և Զոլան՝ իր նամակի հիման վրայ՝ պէտք է երդւեալ դատարանին յանձնուի։ Խստերհազի, որին մեղադրում են Դրէյֆուսի անունով նամակը կեղծելու համար, թէև արդարացուած է, սակայն այդ հանգամանքը սուրի գրգռել է Դրէյֆուսի կողմնակիցներին. այժմ Ֆրանսիայի շատ քաղաքներում ցոյցեր են տեղի ունենում Զոլայի և հակասեմիտների դէմ (Դրէյֆուսը հրէական ծագումից է), բանը տուր ու դիմացի է հասել և շատերն են վիրաւորուել։ Ներկայումս գործը սուր կերպարանք է ընդունել և շատ յայտնի անձինք Ֆրանսիական կառավարութեան վարմունքի դէմ ձայն են բարձրացրել։

—Ռուսաց Կ. Պոլսի դեսպան Զինովիևը արդէն իր պաշտօնատեղին է ժամանել և մասնաւոր ունկնդրութիւն է ունեցել սուլթանի հետ։

—Չեխական խնդիրը սուր կերպարանք է ընդունում հետզհետէ։ Թէև նորերս չեխական և գերմանական լեզուները համահաւասար են ճանաչուած, սակայն իրերի ընթացքը ցոյց է տալիս, որ մօտիկ ապագայում այդ հարցը աւելի բռնկելու է։ Պրագայի սէյմում տեղի ունեցան փոթորկալից դէպքեր։ Ժողովի ժամանակ չեխ պատգամաւորներից մէկը գերմանացի պատգամաւորներին պրուսական լրտեսներ անուանեց։

—Թեսալոնիկը (Կ. Պոլսի) հայկական կոմիտէտից մեմորանդում ստացան, որի մէջ կոմիտէտը ցոյց է տալիս Հայաստանում տիրող աղքատութիւնը և խնդրում է մտցնել րէֆորմներ։

—Կրէտէի իշխանութեան կազմակերպութիւնը մօտենում է իր վախճանին. դեսպանների մշակած ծրագիրը Տաճկաստանի և մահմեդականների համար շատ անյարմար է։ Վրնդուած է կազմակերպել տեղական միլիցիա և ժանդարմերիա։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Տիգրան Նազարեան

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ
Ադրիւր-Տարագի հրատարակութեամբ
Ա. Հ.

ՊԱՖՈ
ՅՈՒՆՈՑԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ
Գինը է 50 կ.
Ծախւում է Տարագի գրասենեակում և հայ գրավաճառանոցներում։

ԱԼԲՈՄ-ԱԼՄԱՆԱԽ
4 գոյնով տպագրուած, 64 թերթիկների վրայ, 101 հետաքրքիր և գեղեցիկ պատկերներ, նկարներ
Գինը 2 ր.
Թիմել՝ Тифлисъ, Лабюръ կամ Таразъ.

ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА на 1898 г. на

„СѢВЕРНЫЙ ВѢСТНИКЪ“,

журналъ литературно-научный и политическій

Въ первыхъ книжкахъ „Сѣв. В.“. 1898 г. будутъ напечатаны повѣсти **В. Микуличъ**, **В. Немировича-Данченко**, **О. Шапиръ**; „СОВРЕМЕННАЯ НАУКА“ **Дарантьера**, съ введеніемъ гр. **Л. Н. Толстого**, „О ГУБЕРНАТОРАХЪ“ прив.-доц. **В. Гессена**, „ПРОЕКТЪ УГОЛОВНОГО УЛОЖЕНІЯ“ проф. **И. Фойницкаго**, „МИЦКЕВИЧЪ И РУССКОЕ ОБЩЕСТВО“ **В. Чуйко**, „РАБОЧЕЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО ВЪ ЗАП. ЕВРОПѢ“ **Н. Райхесберга** и др: приложеніи къ журналу будетъ данъ переводъ книги проф. **Штаммлера** „ХОЗЯЙСТВО И ПРАВО СЪ ТОЧКИ ЗРѢНІЯ МАТЕРІАЛИСТИЧЕСКАГО ПОНИМАНІЯ ИСТОРІИ“.

Невые подписчики получатъ **безплатно** двѣ первые части (напечат. въ 1897 г.) истр. ром. **Генр. Сенкевича** „КРЕСТОНОСЦЫ“, который продолжится печатаніемъ въ 1898 г.

Въ журналѣ принимаютъ участіе слѣдующія лица:

Н. Арефьевъ, К. Бальмонтъ, проф. Ѳ. Батюшковъ, В. Боборыкинъ. П. Вейнбергъ, А. Волынскій, Н. Гереншгейнъ, прив.-доц. В. Гессенъ, П. Гнѣдичъ, М. Горькій, Н. Дружининъ, А. Каменскій, Н. Карабчевскій, В. Каренинъ, проф. А. Кирпичниковъ, А. Коптяевъ, Б. Корженевскій, Котъ-Мурлыка, М. Лохвицкая, К. Льдовъ, Е. Лѣткова, В. Микуличъ, Н. Минскій, Вас. Немировичъ-Данченко, Вл. Немировичъ-Данченко, Ф. Нефедовъ, проф. Д. Овсянико-Куликовскій, проф. И. Оршанскій, М. Петровъ, А. Рейнгольдтъ, Л. Саломэ, проф. В. Сергѣевичъ, С. Смирнова, В. Спасовичъ, А. Субботинъ, П. Тверской, гр. Л. Н. Толстой, проф. А. Трачевскій, М. Чайковскій, В. Чуйко, О. Чюмина, О. Шапиръ, В. Шенрокъ, А. Шеллеръ, проф. Л. Шепелевичъ, В. Ширковъ, проф. Е. Шмурло, проф. И. Фойницкій, К. Фофановъ, проф. Н. Холодковскій, І. Ясинскій, А. Эртель, и мн. др.

Въ 1897 г. въ „Сѣв. В. напечатаны беллетристическія произведенія гг. **П. Гнѣдича, М. Горькаго, нота Мурлыки, Вл. Немировича-Данченко, С. Смирновой, В. Ширкова, І. Ясинскаго** и др., статьи гг. **Н. Дружинина, Н. Карабческаго, проф. А. Кирпичникова, проф. Д. Овсянико-Куликовскаго, проф. И. Оршанскаго, проф. В. Сергѣевича, проф. А. Трачевскаго, М. Чайковскаго, В. Чуйко. проф. Л. Шепелевича, проф. Е. Шмурло** и мн. др.

Съ 1897 г. „Сѣверный Вѣстникъ“ издается БЕЗЪ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЙ ЦЕНЗУРЫ.

Съ облегченіемъ условій изданія, въ виду снятія съ журнала предварительной цензуры, редакція „Сѣвернаго Вѣстника“ въ 1898 г. расширитъ провинціальный отдѣлъ, почему и проситъ лицъ, имѣющихъ къ тому возможность, доставлять матеріалы, пригодные для обработки въ областномъ отдѣлѣ, а также самостоятельныя замѣтки и корреспонденціи касательно явленій мѣстной жизни, текущихъ интересовъ мѣстнаго общества, народнаго образованія, дѣятельности губернскихъ и уѣздныхъ земствъ, всевозможныхъ общественныхъ начинаній и т. п.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ. во всѣхъ извѣстныхъ книжн. магаз. столицъ и провинціи. **Главная Контора:** Спб., **Б. Московская**, д, 11, въ **Москвѣ**—въ конт. **Н. Печковской**, Петровскія линіи.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:	Годъ:	На полгода:	На 3 мѣс.:	Одинъ мѣс.
Для иногородн. съ перес.	12 р.	6 р. — к.	3 р. — к.	1 р.
Для заграничныхъ	14 „	7 „ — „	4 „ — „	

При подпискѣ въ Гл. Конторѣ для казенныхъ и общественныхъ учрежденій допускается подписка, **въ кредитъ**, также и для частныхъ лицъ, состоящихъ на службѣ—за ручательствомъ гг. казначеевъ.

Редакторъ-издательница **Л. Я. Гуревичъ.**
(О. 3—1).

ОБЩЕПЕДАГОГИЧЕСКІЙ ЖУРНАЛЪ

РУССКАЯ ШКОЛА.

Въ вышедшихъ за текущій годъ книжкахъ журнала (№№ 1—10) напечатаны между прочимъ слѣд. статьи: 1) И. П. Деркачевъ (по поводу 35-лѣтія его общес, твенно-педагогической и литературной дѣятельности). **Н. Ѳ. Ареньева;** 2) К. Д. Ушинскій въ Симферополѣ (по личнымъ воспоминаніямъ). **И. П. Деркачева;** 3) Изъ педагогической автобіографіи. **Л. Н. Модзалевскаго;** 4) Очеркъ развитія и современнаго состоянія средняго образованія въ Англіи. **П. Г. Мижуева;** 5) Идеалы и дѣйствительность средняго образованія въ Англіи. **Его-же;** 6) О единой школѣ въ Западной Европѣ Проф. **А. Д. Вейсмана;** 7) Образованіе и положеніе народнаго учителя въ Швейцаріи. **А. Н. Каменской;** 8) Новая русская педагогія, ея главнейшіе идеи, направленія и дѣятели. **П. Ѳ. Каптерева;** 9) О нѣкоторыхъ дурныхъ привычкахъ въ дѣтскомъ возрастѣ. Д-ра **В. В. Гориневскаго;** 10) О школьныхъ болѣзняхъ и мѣрахъ, предупреждающихъ ихъ развитіе. Д-ра **В. Ф. Якубовича;** 11) О физическомъ воспитаніи. Д-ра **Г. Явейна;** 12) Физіологическая теорія воспитанія и обученія проф. Левенталя. Д-ра **А. С. Виреніуса;** 13) Новый способъ изслѣдованія умственныхъ способностей и его примѣненіе на учащихся проф. Эбингауза. **Его-же;** 14) Нравственное воспитаніе въ связи съ эволюціонной теоріей **Л. Е. Оболенскаго;** 15) О воспитаніи и обученіи дѣтей идіотовъ тупоумныхъ и отсталыхъ по Сегену. **М. Н. Лебедовой;** 16) Воля и воспитаніе ея. **К. В. Ельницкаго;** 17) Объ отношеніяхъ учителя къ ученикамъ. **Ст. Никольскаго;** 18) Педагогическіе матеріалы въ сатирахъ Салтыкова. **С. Ашевскаго;** 19) Новое поприще для дѣятельности русской интеллигентной женщины. **А. М. Калмыковой;** 20) Школьныя нормы **В. П. Вахтерова;** 21) Объ идеалахъ церковной и свѣтск. и школы **Кл. Тихомирова;** 22) Начальная школа и профессіональныя знанія. **Д. Д. Лобанова;** 23) Къ двадцатипятилѣтію „Положенія“ о городскихъ училищахъ, Высочайше утвержденныхъ 31-го мая 1872 года. **Н. З.;** 24) Постановленія по народному образованію земскихъ собраній 1896. **И. П. Бѣлокопскаго;** 25) Вопросъ о всеобщемъ обученіи въ Пермской губерніи. **А. П. Раменскаго;** 26) О нагляднозвуковомъ методѣ обученіяи грамотѣ. **Н. Страхова;** 27) Способы и пріемы обученія правописанію. **В. Г. Зимницкаго;** 28) Методическіе пріемы веденія письменныхъ работъ по русскому языку въ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ. **К. Н. Шульгина;** 29) О современной постановкѣ преподаванія чистописанія въ нашихъ школахъ и о мѣрахъ къ ея улучшенію. **И. Е. Евсѣева;** 30) Замѣтка о чтеніи художественныхъ произведеній въ народной школѣ. **А. Максимова;** 31) О значеніи черченія при прохожденіи курса геометріи. **Н. Гебеля;** 33) Замѣтки о методахъ преподаванія спеціальныхъ предметовъ въ среднихъ сельскохозяйственныхъ школахъ. **П. Строева.**

Въ каждой книжкѣ „Русской Школы“, кромѣ отдѣла Критики и библіографіи, печатается хроника народнаго образованія въ Зап. Европѣ, хроника народнаго образованія въ Россіи и хроника народныхъ библіотекъ **Я. В. Абрамова,** хроника воскресныхъ школъ **Х. Д. Алчевской** и **М. Н. Салтыковой,** хроника профессіональнаго образованія **В. В. Бирюковича** и пр.

Журналъ выходитъ **ежемѣсячно** книжками не менѣе десяти печатан. листовъ каждая. Подписная цѣна: съ пересылкою—**семь руб.;** за-границу—**девять руб.** Сельскіе учителя выписывающіе журналъ за свой счетъ, пользуются уступкою въ одинъ рубль. Земства, выписывающія не менѣе 10 экз., пользуются уступкою въ 10%.

Подписка принимается въ главной конторѣ редакціи (Лиговка 1, Гимназія Гуревича) и въ книжныхъ магазинахъ „Новаго Времени“ и Карбасникова.

За предъидущіе годы (кромѣ 1890 г.) имѣется еще небольшое число экз. по вышеозначеной цѣнѣ.

Редакторъ-издатель **Я. Г. Гуревичъ.**

(О. 3—1.)

Вышла V-ія (ноябрь декабрь) книга журнала

„ВОПРОСЫ ФИЛОСОФІИ и ПСИХОЛОГІИ“

Изданіе Московск. Психологическ. Общества,

Содержаніе ея: **Кн. С. К. Трубецкой.** Филонъ и его предшественники.—**Вл. С. Соловьевъ.** Первое начало теоретической философіи.—**В. Э. Вальденбергъ.** О задачахъ философіи права.—**А. А. Токарскій.** Страхъ смерти.—**Гр. Л. Н. Толстой.** Что такое искусство?—**В. В. Воробьевъ.** Опытъ классификаціи выразительныхъ движеній по ихъ генезу.—**А. Н. Гиляровъ.** Новѣйшія сочиненія по атомистикѣ.—**Полемика: Б. Н. Чичеринъ.** Нѣсколько словъ въ отвѣтъ Вл. С. Соловьеву. П. **Вл. С. Соловьевъ.** Необходимыя замѣчанія на „нѣсколько словъ“ Б. Н. Чичерина.—**Критика и библіографія.—Извѣстія и замѣтки.—Психологическое Общество.—Матерьялы для журнальной статистики.**

Открыта подписка на 1898 г.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ: На годъ (съ 1-го января 1898 г. по 1-е января 1899 г.) безъ доставки—6 р., съ доставкой въ Москвѣ—6 р. 50 к., съ пересылкой въ другіе города—7 р., за границу—8 р.

Учащіеся въ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ, сельскіе учителя и сельскіе священники пользуются скидкой въ 2 р. Подписка на льготныхъ условіяхъ и льготная выписка старыхъ годовъ журнала принимаются **только** въ конторѣ редакціи.

Подписка, кромѣ книжныхъ магазиновъ, принимается въ конторѣ журнала: **Москва,** Б. Никитская, Брюссовскій пер., д. Вельтищевой, кв. 28.

Редакторы { **Л. М. Лопатинъ.** **В. И. Преображенскій.**

Предсѣдатель Московскаго Психологическаго Общества **Н. Я. Гротъ.**

(О. 1-1.)

ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА НА 1898 Г.

На ежедневную политическую, литературную и эконом. газету

НОВОСТИ

и на еженедѣльный художественный журналъ

ПЕТЕРБУРГСКАЯ ЖИЗНЬ

Изданія ВЫСОЧАЙШЕ утвержд. акціон. общества

„ГУТТЕНБЕРГЪ“

Подписка на „НОВОСТИ“ въ 1898 году.

На 1-е (б о л ь ш о е) изданіе:

Безъ доставки на годъ 14 р. 50 к. 11 м. 13 р. 10 м. 12 р. 9 м. 10 р. 50 к. 8 м. 9 р. 80 к. 7 м. 9 р. 6 м. 8 р. 5 м. 6 р. 80 к. 4 м. 5 р. 50 к. 3 м. 4 р. 2 м. 2 р. 80 к. 1 м. 1 р. 50 к.

Съ доставкой по городской почтѣ на годъ 16 р. 11 м. 15 р. 10 м. 13 р. 50 к. 9 м. 12 р. 8 м. 11 р. 7 м. 10 р. 6 м. 9 р. 5 м. 7 р. 50 к. 4 м. 5 р. 80 к. 3 м. 4 р. 50 к. 2 м. 3 р. 30 к. 1 м 1 р. 80 к.

Съ пересылкой иногороднимъ на годъ 17 р. 11 м. 15 р 50 к. 10 м. 14 р. 50 к. 9 м. 13 р. 50 к. 8 м. 12 р. 50 к. 7 м. 11 р. 30 к. 6 м. 10 р. 5 м. 8 р. 50 к. 4 м. 7 р. 3 м. 5 р. 50 к. 2 м. 4 р. 1 м. 2 р.

За границу на годъ 26 р. 20 к. 11 м. 24 р. 50 к. 10 м. 23 р. 9 м. 21 р. 8 м. 18 р. 50 к. 7 м. 16 р. 6 м. 14 р. 5 м. 12 р. 4 м. 10 р. 3 м. 8 р. 2 м. 6 р. 1 м. 3 р. 50 к.

Подписывающіеся на «НОВОСТИ» вмѣстѣ съ «ПЕТЕРБУРГСКОЙ ЖИЗНЬЮ»

доплачиваютъ къ подписн. цѣнѣ на „Новости“ (каждаго срока) только одинъ рубль.

РАЗСРОЧКА платежа годовой подписной цѣны допускается: для служащихъ—по третямъ черезъ ихъ казначеевъ, а для другихъ лицъ—по соглашенію съ конторою.

Деньги и письма адресуются: Петербургъ, въ контору газеты „НОВОСТИ“ (Б. Морская, № 33). Адресъ для телеграммъ: Петербургъ. „Новости“.

Подписка на „Новости“ вмѣстѣ съ „Петербургской Жизнью“ представляетъ ту выгоду, что подписчикъ за прибавку одного рубля къ подписной цѣнѣ газеты пріобрѣтаетъ еженедѣльный иллюстрированный журналъ, заключающій въ себѣ обширный беллетристическій, научный и др. матерьялъ и массу художественныхъ воспроизведеній событій дня. Прибавка одного рубля не покрываетъ даже расходовъ на пересылку журнала, стоющую болѣе рубля, и такимъ образомъ, подписчикъ получаетъ журналъ даромъ при нѣкоторой приплатѣ со стороны редакціи къ стоимости пересылки.

Условія отдѣльной подписки на иллюстрир. журналъ

„ПЕТЕРБУРГСКАЯ ЖИЗНЬ“

1898 *года.*

Подписная цѣна журнала: безъ доставки и пересылки: на годъ—5 р., на 6 м.—3 р., на 3 м.—1 р. 75 к. Съ доставкою и пересылкою: 1 годъ—6 р. на 6 м.—3 р.. на 2 м.—1 р.

Журналъ выходитъ по воскресеньямъ.

При конторѣ газеты «НОВОСТИ» открыты

Книжный магазинъ и читальня,

услугами котораго подписчики „НОВОСТЕЙ“ пользуются на льготныхъ условіяхъ.

Отвѣтственный редакторъ-издатель О. К. НОТОВИЧЪ

Дозв. ценз. Тифлисъ, 10 Января 1898 г. Тип. И. Мартиросіанца. Орбел. ул., № 1—2.